

BULGARCADA SIFATLAR

Serkan CÖMERTEL*

ÖZ: Bulgar morfolojisinde ikinci konuyu sıfatlar (прилагателно име) oluşturmaktadır. Sıfatların görevi, isimleri (съществително име) nitelemek ve belirtmektir. Bulgarcada sıfatlar, isimlerin özelliklerine göre şekillenir ve böylece, isimlere tam anlamıyla uyumludurlar. Sıfatlar öncelikle isimlerin teklik (единствено число) ve çokluk (множествено число) özelliklerine göre biçimlenmektedir. İsim teklikte eril (мъжки род), dişil (женски род) ya da orta cins (среден род) olsa da, çoğullaştığında tek bir kullanım söz konusudur. Sıfat da çoğul olmak zorundadır. İsim tekilse üç kullanım karşımıza çıkmaktadır. İsim teklikte eril, dişil ya da orta cins olabilir. Bu durumda, sıfat da ismin gramatik cinsiyet kategorisine göre şekillenmektedir. Zaten biçimlenme dışında, sıfatın kullanılabilmesi ismin, yani varlığın olmasıyla ilgilidir. İsimler tek başlarına var olabilirken, niteleme ve belirtme görevini üstlenen sıfatlar tek başlarına var olamazlar. Bu görevlerini yerine getirebilmeleri için isimlere ihtiyaç duyarlar. İsimler gibi sıfatlar da belirlilik morfemleri ile kullanılmaktadır. Sıfatlar sadece isimlerin değil, fiillerin de konusudur. Çünkü, Bulgarcada isimlerin gramatik cinsiyet kategorisi ve teklik, çokluk biçimleri yeterince öğrenilmeden, sıfatların öğrenilmesi ya da sıfatların ve dolayısıyla isimler ve fiiller konuları yeterince öğrenilmeden sıfat-fiil (причастие) konusunun öğrenilmesi imkânsızdır. Çalışmamızda, Bulgarcadaki sıfatlar, anlam ve biçimlenme özellikleriyle kategorize edilme, derecelendirme, belirlilik morfemi alma ve sıfat-fiiller oluşturma açılarından incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bulgarcada sıfatlar, gramatik cinsiyet kategorisi, sıfatların anlamsal ve biçimsel olarak kategorize edilmesi, üstünlük derecesi, en üstünlük derecesi, belirlilik morfemleri, sıfat-fiiller.

ADJECTIVES IN BULGARIAN

ABSTRACT: The second subject in Bulgarian morphology is adjectives (прилагателно име). The task of adjectives is to characterize and specify the names (съществително име). The adjectives in Bulgarian are shaped according to the characteristics of the nouns and so they are fully compatible with nouns. Adjectives are formed according to the singularity (единствено число) and plurality (множествено число) of the nouns. Although, the noun is in the form of masculine (мъжки род), feminine (женски род) or neutral (среден род), there is only one use when it is plural. The adjective must also be plural. If the noun is singular, there are three uses. The noun can be either masculine, feminine or neutral. In this case, the adjective is shaped according to the grammatical gender category of the noun. Except for the formation, the usage of the adjective depends on the existence of the noun. While the nouns can be alone, the adjectives, that undertake the task of qualification and characterization, cannot exist on their own. They need nouns to perform these tasks. Adjectives are also used with determinative morphemes like nouns. Adjectives are the subject of not only the nouns but also the verbs. Because, the grammatical gender category of the names in Bulgarian and the singularity and plurality forms are not sufficiently learned, it is impossible to learn about the adjectives. It is impossible to learn about the participle

*Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, Mütercim Tercümanlık Bulgarca Ana Bilim Dalı, serkancomertel@trakya.edu.tr ORCID: 0000-0002-0854-2109

(причастие) without being sufficiently learned about the adjectives, nouns and verbs. In our study, the adjectives in Bulgarian will be categorized according to their characteristics of meaning and form; will are to be examined degree of excellence, superiority, determinative morphemes and participle.

Keywords: Adjectives in Bulgarian, grammatical gender category, semantic and formal categorization of adjectives, degree of excellence, superiority, determinative morphemes and participle.

Giriş

Varlıklar olma ve isimlenme sonrası çeşitli özelliklere sahip olurlar. Bu özelliklerin nitelenmesi ve belirtilmesi gerekmektedir. Sıfatlar, isimleri nitelenmekte ve belirtmektedir. Bu duruma bağlı olarak, sıfatlar tek başlarına kullanılamazlar, ancak isimlerle birlikte kullanılabilirler (Karaağaç, 2013, s. 697). Şayet, isim olmazsa sıfatlar neyin özelliğini ortaya koyacaktır? Sıfatlar, somut ya da soyut özelliklerin temel belirtileri olarak kabul edilen farklı niteliklere, özelliklere sahiptirler (Barbolova, 1997, s. 41). Bulgarcada sıfatlar biçimlenme esnasında değişim gösterirler. Bu değişim üç gramatik kategori (teklik / çokluk, cinsiyet, tanımlanma) açısından incelenebilir.

Örn: (1) нов учебник '*yeni ders kitabı*'

(2) удобна дреха '*rahat elbise*'

(3) хубаво предложение '*güzel teklif*' (Petrova, Tsankova, Kurteva, Tomova ve İliev, 2004, s. 99)

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, нов '*yeni*', удобна '*rahat*', хубаво '*güzel*' sıfatları nitelendikleri isimlere uygun biçimlenmiştir. Bu uygunluğun değerlendirilmesindeki ilk nokta ismin teklik / çokluk biçimidir. Yukarıdaki örnek isimlerin üçü de tekildir. İkinci nokta Bulgarcada isimlerin gramatik cinsiyet kategorisidir. İsimlerin teklik olması üç gramatik kategorisini (eril, dişil, orta cinsler) beraberinde getirmektedir. Çoklukta tek bir kullanım mevcutken, teklikte üç kullanım mevcuttur. İsmi teklik biçimde sahip olduğu gramatik cinsiyet kategorisi sıfatın cinsiyetini de belirlemektedir. Birinci örnekte isim tekil ve eril cins olduğundan sıfat da eril cinstir. İkinci örnekte isim tekil ve dişil cins olduğundan sıfat da dişil cinstir. Üçüncü örnekte isim tekil ve orta cins olduğundan sıfat da orta cinstir. Yukarıdaki örnekleri çoğullaştırdığımızda sıfatlar da çoğullaşacaktır.

Örn: (4) нови учебници '*yeni ders kitapları*'

(5) удобни дрехи '*rahat elbiseler*'

(6) хубави предложения '*güzel teklifler*'

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, sıfatlar niteledikleri isimler çoğul olduğundan çoğul biçimde kullanılmıştır. Örneklerin Türkçelerini incelediğimizde biçimsel olarak sıfatlarda çoğullaşma meydana gelmemiştir. İsimlerin çoğul olmasından, nitelenen özelliklerin çoğul olduğunu anlamsal olarak tespit ederiz. Bundan ötürü, Bulgarcadaki sıfatların oluşumu Türkçedeki sıfatların oluşumundan farklıdır. Farklılık bu kadarla da sınırlı değildir. Türkçede sıfatlar nitelik ve belirtme sıfatları olarak iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grubu nitelik sıfatları, ikinci grubu belirtme sıfatları oluşturmaktadır. Nitelik sıfatları ismin türlü dış ve iç özelliklerini karşılamaktayken, belirtme sıfatları ise ismin işaret etme, sayı ya da miktarını göstermektedir (Korkmaz, 2014, s. 356 ve 375). Türkçede sayı sıfatları, belirtme sıfatlarının alt başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesirli sayı sıfatları, sayı sıfatları konusuna aittir. Sıfat morfolojisinin kapsamındadır. Bulgarcada ise sayılar konusu morfolojide üçüncü konudur. Bulgarcada sıfatlar da nitelik (качествени) ve bağıntılı (относителни) sıfatlar olarak iki gruba ayrılmaktadır (Paşov, 1999, s. 81). Nitelik sıfatları, ismi içsel olarak sadece kendinde mevcut olan özelliklerle vasıflandırır (Paşov, 1999, s. 81). Bu durumu tersten açıklayacak olursak, ismin kendi dışındaki özelliklerle ilişki kurmaz (Paşov, 1999, s. 81). Nitelik sıfatları ölçüleri (голям 'büyük', дебел 'kalın, şişman'), renkleri (червен 'kırmızı', зелен 'yeşil'), tatları (кисел 'ekşi', сладък 'tatlı', лют 'acı'), fiziksel özellikleri (твърд 'katı', горещ 'sıcak') ve kişisel özellikleri (смел 'cesur', умен 'akıllı') göstermektedir (Paşov, 1999, s. 81). Bağıntılı sıfatlar, ismi içsel olarak değil, kendi dışında mevcut olan özelliklerle vasıflandırır (Paşov, 1999, s. 81). Örneğin; маминото детенце 'muhallebi çocuğu', планински орел 'dağ kartalı' (Paşov, 1999, s. 81). Her iki örnekteki isim, kendi türlerinden ayrılmış, kendi dışından özelliklerle vasıflandırılmıştır.

Doğu Slav dili Rusçada aitlik (iyelik) sıfatları (притежателни прилагателни) olarak ayrı bir grup daha mevcuttur (Barbolova, 1997, s. 43). Bulgarcada da bu sıfat türü var olmuş ve ayrı bir grup olarak tanımlanmıştır. Lakin, leksik ve gramatik özellikleriyle Bulgarcada tamamen bağıntılı sıfatlar kategorisine uygun olduklarından, daha sonraki zamanda ve bugünkü Modern Bulgarcada bu kategoriye ait olmuşlardır (Barbolova, 1997, s. 43).

Şimdi, şöyle bir soru yöneltelim. Buraya kadar çalışmamızda Bulgarcada teklik / çokluk, gramatik cinsiyet kategorisi açısından isim ve sıfat arasındaki uyumdan bahsettik. Bulgarcada iki morfolojik alanda bu uyumun olmadığı örnekler de mevcut mudur? Evet. Elbette ki, alıntılanmış sıfatlarda uyumun

olmadığı örnekler, mevcuttur. Örneğin; екстра книга ‘ekstra kitap’, екстра книги ‘ekstra kitaplar’ (Paşov, 1999, s. 81). İkinci örnekte isim çoğullaşmasına rağmen, sıfat aynı kalmıştır. Bu tip sıfatlarda teklik / çokluk ve gramatik cinsiyet kategorisi aranmaz. Başka örnekler de verilebilir. Fakat, hemen belirtelim ki, bu tip uyumun olmadığı durumlar da, Eski Bulgarcadan kaynaklanmaktadır. İsimlerde olduğu gibi, Eski Bulgarcada sıfatlar da hâl eklerine sahiptir (Barbolova, 1997, s. 42). Elbette ki, Modern Bulgarcada hâl ekleri kullanımdan kalkmıştır (Barbolova, 1997, s. 42). Bugün sadece eril cinsten isimlerde hitap biçimi olarak kullanılan ve fonetik olarak da çokluk biçimine uyumlu -и genişletilmiş biçim kullanılmaktadır (Barbolova, 1997, s. 42). Örneğin; мили приятелю ‘aziz dostum’, мили приятели ‘aziz dostlarım’, уважаеми господине ‘sayın beyefendi’, уважаеми господа ‘sayın beyler’, скъпи татко ‘sevgili baba’, скъпи татковци ‘sevgili babalar’ (Barbolova, 1997, s. 42). Bu iki durumdan kaynaklı uyumsuzluk Bulgarcada dar bir alanda kendini göstermektedir.

Bulgarcada sıfatlardan isim veya fiil türetilebilir. Örneğin; широк ‘geniş’ sıfattır → широчина ‘genişlik’ dişil cinsten isimdir. Sıfatlardan türetilmiş fiilleri incelediğimizde bu tipteki fiillerde [-e-] son ekinin yaygın kullanımının mevcut olduğunu görmekteyiz (Cömertel, 2018, s. 200). Bu tarzda oluşan fiiller birinci çekime ait olup bitmemiş görünüştedir. Örneğin; жив ‘sağ, canlı’ sıfattır → живея ‘yaşamak’ birinci çekim, bitmemiş görünüşte fiildir. Bu yaygın kullanım dışında, çekimin sabit kaldığı görünüşün değiştiği durumlarla da karşılaşmaktadır. Örneğin; стар ‘ihtiyar, eski’ sıfattır → остарея ‘ihtiyarlamak, eskimek’ birinci çekim, bitmiş görünüştedir. Bu fiilin bitmemiş görünüş çifti ‘остарявам’ fiilidir.

İsim, sıfat ve fiil morfolojik alanlarına yönelik türetme işlemi genişletilebilmektedir. Örneğin; живот ‘hayat, ömür’ → isim, жив (-а, -о, -и) ‘sağ, canlı’ → sıfat, живея ‘yaşamak’ → fiil; интерес ‘ilgi, alaka, menfaat’ → isim, интерес|ен, -на, -но, -ни ‘ilginç, enteresan, alımlı’ → sıfat, интересувам ‘ilgilendirmek’ → fiil (Cömertel, 2018, s. 201).

Nitelik sıfatları karşıt anlamlarıyla var olurlar. Örneğin; хубав ‘güzel, hoş’ – грозен ‘çirkin, fena, korkunç’; добър ‘iyi’ – лош ‘kötü’; висок ‘yüksek, yüce, önemli’ – нисък ‘kısa, ucuz, düşük’; тънък ‘ince, narin’ – дебел ‘kalın, şişman’; тесен ‘dar, sıkı, yakın’ – широк ‘geniş, engin’ (Stoyanov, 1977, s. 242).

Bulgarcada sıfatlar konusu çoğunlukla zarf (наречие) konusu ile karıştırılmaktadır. Oluşumlarının aynı olması bu karışıklığa yol açmaktadır.

Örn: (7) Учителката пишеше нервно, бързо и не повдигаше глава да погледне навън (Pelin, 1965, s. 191).

“Bayan öğretmen sinirli sinirli, ivedi ivedi yazıyor, başını kaldırıp bir kez bile dışarıya bakmıyordu.” (Acaroğlu, 2003, s. 140)

Öncelikle, yukarıdaki örneğin öğelerini açıklayalım. Cümledeki özne bayan öğretmendir (üçüncü teklik şahıs- o / учителка). Özne sonrası, fiillere baktığımızda, bitmemiş geçmiş zamanda (минало несвършено време-имперфект) üçüncü teklik şahsa göre çekimlenmiş, bitmemiş görünüşte birinci ve üçüncü çekimdedir (пишеше / повдигаше). Bir diğer fiil, üçüncü teklik şahsa göre ‘да’ konstrüksiyonu (yapı) ile kullanılmıştır (погледне). Konumuz gereği, ‘нервно’ ve ‘бързо’ sözcüklerinin morfolojik türünü tespit etmemiz bizi ilgilendirmektedir. Bu iki sözcük sıfat ya da zarf olabilir.

Нервен (teklik / eril), нервна (teklik / dişil), нервно (teklik / orta), нервни (çokluk) ‘sinir, sinirli, sinire ait’ → sıfat, нервно ‘sinirlilikle’ → zarf

Бърз / бърз (teklik / eril), бърза (teklik / dişil), бързо (teklik / orta), бързи (çokluk) ‘çabuk, acele’ → sıfat, бързо ‘çabuk, tez’ → zarf

Yukarıda da görüldüğü üzere, Bulgarcada sıfatlar gramatik cinsiyet kategorisinde orta cinsine göre zarf olarak da kullanılmaktadır. Bu tarz oluşumlarda, morfolojik saptamalar için birinci adım olarak biçimsel çözümleme yapmalıyız. Yukarıdaki örneklerde, sıfatların teklik ve çokluğa göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bulgarcada sıfatlar üç noktada değişim göstermektedir. Birinci nokta, teklik ya da çokluk biçimleridir. Çokluk biçimleri bir oluşumdadır. İkinci nokta, teklik ise eril, dişil ve orta cins gramatik cinsiyet kategorisinden biri olarak tanımlanmadır. Üçüncü nokta, belirlilik morfemi olarak tanımlanmadır. Bulgarcada zarflar değişim göstermezler. Tek tip kullanımları vardır. Gramatik cinsiyet kategorisinin orta cinsine göre şekillenseler de, gramatik cinsiyet kategorileri yoktur. Bu nedenle, bu tip oluşum dışında eril / dişil cinsteki ya da çokluk biçimdeki kullanımlarda sözcüğün sıfat olduğu kolaylıkla fark edilebilmektedir. Orta cins biçimde biçimsel çözümleme sonrası, ikinci adım olarak anlamsal çözümleme devreye girmelidir. Sözcüğün iki morfolojik alandan (sıfat ya da zarf) hangisine ait olduğu, bağlantı kurduğu diğer morfolojik alanlarla tespit edilebilir. Şayet, sözcük isimle bağlantı kuruyorsa, sıfat; eylemle bağlantı kuruyorsa, zarftır. Bu bilgiden dolayı, sıfatların ve zarfların ortak özelliğini tespit edebiliriz. Her iki morfolojik alan da başlı başına kullanılamamaktadır.

Zarflar, varlığın özelliklerini değil; varlıktaki değişimlerin (varlığın değişimi de eylemlerle gerçekleşir) özelliklerini sunar. *Örnek 7’de* orta cinste

bir isim olmadığından, eylemin özelliği yansıtıldığından ('nasıl' yazıyor, sınırlı sınırlı, ivedi ivedi yazıyor); *нервно* ve *бързо* sözcükleri sıfat değil, zarftır. Bulgarcada anlamsal çözümlemede **какъв**, **каква**, **какво** ve **какви** soruları isme yöneltilir ve sıfatı vermektedir. *Къде*, *кога*, *как* soruları fiile yöneltilir ve zarfı vermektedir.

Bu bölümün sonunda şöyle bir soru yöneltilim: Bir ifadede ya da cümle içinde sıfatlar ve isimler her zaman peş peşe mi gelmelidir? Sıfatlar isimlerden önce gelmeden de, isimlerle bağlantı kurabilir.

Örn: (8) Тази стая е много тъмна

Bu oda çok karanlık/tır/

Yukarıdaki örnekte, *тъм* | *ен*, *-мна*, *-мно*, *-мни* '*karanlık*, *koyu*' anlamlarına gelen sıfat, *стая* '*oda*' anlamına gelen isimle bağlantı kurmuş ve bu isme göre şekillenmiştir.

Bu bölümde, Bulgarcada sıfat morfolojisine ilişkin gerekli bilgileri sunduktan sonra; Sıfatların, anlamsal ve biçimsel olarak kategorize edilmesi, isimlerin de bir konusu olan belirlilik morfolojilerini almaları, derecelendirme ve sıfat-fiil oluşturmaları konuları çalışmamızda incelenecektir.

1. Bulgarcada Sıfatların Anlamsal Olarak Kategorize Edilmesi

Bulgarcada sıfatlar belirtiler, nitelikler, değerler açısından anlamsal olarak kategorize edilebilmektedir (Boyaciev, Kutsarov ve Pençev 1999, s. 324, 325).

a) Biçim (форма): Кръгъл '*yuvarlak*'; четвъртит '*dört köşeli*'; овален '*oval*'; цилиндричен '*silindire ait*'; пирамидален '*piramit biçiminde*'; продълговат '*uzunca*'; кълбовиден '*yuvarlak*'; пръчковиден '*çubuk biçiminde*';

b) Zaman (време): Годишен '*yıllık*'; днешен '*bugünkü*'; вчерашен '*dünkü*'; зимен '*kışlık*'; летен '*yazlık*'; майски '*mayıs ayı ile ilgili*'; вековен '*asırlık*'; лански '*geçen yıl*';

c) Renk (цвет): Червен '*kırmızı*'; зелен '*yeşil*'; жълт '*sarı*'; жълтеникав '*sarımtırak*'; кафяв '*kahverengi*'; син '*mavi*'; черен '*siyah*'; бял '*beyaz*'; белезникав '*beyazımtırak*'; жълтозелен '*sarı yeşil*';

d) Fiziksel belirtiler (физически белези): Твърд '*kattı*'; здрав '*sağlam*'; мек '*yumuşak*'; корав '*sert*'; гъвкав '*kıvrak*'; крехък '*gevrek*'; чуплив '*kırılır*'; устойчив '*dayanıklı*';

e) Fizyolojik durumlar (физиологични състояния): Болен *'hasta'*; здрав *'sağlıklı'*; гладен *'aç'*; жаден *'susuz'*; сънлив *'uykulu, mahmur'*; бодър *'çevik, uyanık'*; жив *'sağ, canlı'*; мъртъв *'ölü, cansız'*;

f) Manevi özellikler (душевные характеристики): Добър *'iyi'*; лош *'kötü'*; смел *'cesur'*; страхлив *'korkak'*; див *'yabani'*; щедър *'cömert'*; храбър *'cesur'*; горд *'kibirli, gururlu'*; зъл *'kötü, verimsiz'*; подъл *'alçak'*; честен *'namuslu'*; жесток *'merhametsiz'*; кротък *'uslu, sakin'*; мил *'sevgili, değerli'*;

g) Fikrî özellikler (интелектуални характеристики): Умен *'akıllı'*; глупав *'ahmak'*; находчив *'açıkgöz'*; мъдър *'bilgin'*; съобразителен *'tedbirli, anlayışlı'*; разсъдлив *'anlayışlı, ferasetli'*;

h) Devinimli özellikler (двигателни характеристики): Бърз *'çabuk'*; бавен *'yavaş'*; муден *'yavaş, gevşek'*; туткав *'yavaş, beceriksiz'*; флегматичен *'soğukkanlı, yavaş tabiatlı, uyuşuk'*; скоростен *'süratli'*; стремителен *'çok hızlı, ani'*; активен *'etkin'*; пасивен *'pasif'*;

ı) Duyusal algılar (сетивни възприятия): Сладък *'tatlı'*; горчив *'acı'*; кисел *'ekşi'*; солен *'tuzlu'*; тръпчив *'ekşimsi, buruk'*; лют *'acı, keskin'*; топъл *'sıcak'*; студен *'soğuk'*; хладен *'serin'*; горещ *'sıcak'*; сух *'kuru'*; мокър *'yaş, nemli'*; влажен *'rutubetli'*; гладък *'düz, pürüzsüz'*; грапав *'pürüzlü'*; остър *'keskin, sivri'*; тъп *'kör, kesmez'*; тих *'sakin, uslu, durgun'*; шумен *'gürültülü'*; звучен *'sesli'*; пронизителен *'keskin, şiddetli'*; миризлив *'kokulu'*; вонещ *'pis kokulu'*; ароматен *'aromalı'*;

j) Kaynak, soy (произход): Стъклен *'camdan yapılmış'*; железен *'demirden yapılmış'*; метален *'metalden yapılmış'*; леден *'buzlu'*; книжен *'kâğıttan yapılmış, kâğıtla ilgili'*; конски *'atla ilgili'*; овчи *'koyunla ilgili'*; свински *'domuzla ilgili'*; винен *'şarapla ilgili'*; гроздов *'üzümden hazırlanmış, üzümle ilgili'*; сливов *'erikten yapılmış, erikle ilgili'*; керамичен *'seramikle ilgili'*;

k) Aidiyet (принадлежност / предназначение): Български *'Bulgaristan'a / Bulgarlara ait'*; руски *'Rusya'ya / Ruslara ait'*; френски *'Fransa'ya / Fransızlara ait'*; бащин *'babaya ait'*; майчин *'anneye ait'*; лъвски *'aslana ait'*; лъвов *'aslana ait'*; златарски *'kuyumcuya ait'*; овчарски *'çobana ait'*; аптечен *'eczaya ait'*; вагонен *'vagona ait'*; жетварски / жътварски *'hasada ait'*; лекарски *'doktora ait'*; ученически *'öğrenciye ait'*; студентски *'üniversite öğrencisine ait'*; обувен *'ayakkabı üretimine ait'*;

l) Yer (място): Бургаски *'Burgaz'a ait'*; кюстендилски *'Köstendil'e ait'*; селски *'köye ait'*; градски *'şehre ait'*; горски *'ormana ait'*; средногорски *'Orta Dağ / Sredna Dağlarına ait'*; крайморски *'deniz kenarı'*;

m) Mesafe ilişkileri (пространствени отношения): Горен 'yukarı'; долен 'aşağı'; лев 'sol'; десен 'sağ'; външен 'dış, dışarıya ait, haricî'; вътрешен 'iç, dâhili', страничен 'yandaki, etraftaki'; перифериен 'kenar'; допирен 'temas';

n) Ardışık (поредност): Последен 'son, sonuncu'; последователен 'art arda gelen, ardışık'; предишен 'önceki'; следходен 'sonraki'; предходен 'önceki';

o) Genel ilişkiler (общи отношения): Зависим 'bağımlı'; подобен 'benzer'; обратен 'ters, zıt'; противоположен 'karşı, ters, zıt'; аналогичен 'benzer'; подвластен 'bağımlı'; същ 'aynı'; друг 'başka'.

2. Bulgarcada Sıfatların Biçimsel Olarak Kategorize Edilmesi

Bulgarcada sıfatlar, almış oldukları son eklere (наставки) göre biçimsel olarak kategorize edilebilmektedir.

-ав, -ев, -ив, -ов: Örneğin; блудкав 'tatsız' (блудкава, -о, -и); хремав 'nezleli' (хремава, -о, -и); алуминиев 'alüminyumdan yapılmış' (алуминиева, -о, -и); горчив 'acı' (горчива, -о, -и); устойчив 'dayanıklı, sarsılmaz' (устойчива, -о, -и); мързелив 'tembel' (мързелива, -о, -и); бананов 'muza ait, muzdan hazırlanmış' (бананова, -о, -и); готов 'hazır' (готова, -о, -и); чичов 'атсава ait' (чичова, -о, -и). Bu tarz oluşumlarda sözcük tabanında ses değişimleri meydana gelmez.

-вз, -ък, -ъл, -ър: Örneğin; бегъл 'acele, üstünlük' (бегла, бегло, бегли); бистър 'berrak, duru, açık' (бистра, бистро, бистри); близък 'yakın, benzer' (близка, близко, близки); дълъг 'uzun' (дълга, дълго, дълги); нисък 'kısa, aşağı, düşük' (ниска, ниско, ниски). Bu tarz oluşumlarda dişil / orta cinslerde ve çokluk biçimde ses değişimi meydana gelir. Sözcük, dişil / orta cinslerin ve çokluk biçimin özellikleri doğrultusunda ünlü sesleri (-а, -о, -и) sonuna alır; bunun sonucunda da /ъ/ ünlüsü düşer. Bulgarcada bu durumla sadece sıfatlarda karşılaşılır. Sıfat-fiillerde (влязъл 'girmiş' → влязла, вляздо, влезди), bu oluşuma göre şekillenen fiillerle ilişkili konular olan Bulgarca zamanlarda ve kiplerde (örneğin; belirsiz geçmiş zamanda 'влязъл съм → girmişim'; şart kipinde 'бих влязъл → girerdim, girmek isterdim') benzer biçimlenme söz konusudur. İsimlerde de /ъ/ ünlüsü düşerse de, kökte değişime neden olmaktadır (örneğin; връх 'tepe, zirve' → върхове 'tepeler, zirveler').

-ем, -им: Örneğin; видим 'görünen, aşikâr' (видима, -о, -и); зависим 'bağımlı' (зависима, -о, -и); дължим 'borç olan, gereken' (дължима, -о, -и); необходим 'gereken, lüzumlu' (необходима, -о, -и); невменяем

'hareketlerinden sorumlu olmayan' (невменяема, -о, -и); Bu tarz oluşumlarda sözcük tabanında ses değişimleri meydana gelmez.

-ски, -джи, -шки: Örneğin; адвокатски 'avukata ait' (адвокатска, -о, -и); анадолски 'Anadolu'ya ait' (анадолска, -о, -и); студентски 'üniversite öğrencisine ait' (студентска, -о, -и); земеделски 'çiftçiliğe ait' (земеделска, -о, -и); кандидатски 'adaya ait' (кандидатска, -о, -и); младежки 'gençliğe ait' (младежка, -о, -и); агнешки 'kuzuya ait' (агнешка, -о, -и); бебешки 'bebeğe ait' (бебешка, -о, -и). Bu tarz oluşumlarda sözcük tabanında ses değişimleri meydana gelmez. Son ek olarak -ски ve -ско bir arada kullanıldığında, anlam üzerinde fark oluşturmaktadır. Örneğin; Bulgarcada sözlükleri incelediğimizde, sözlüklerin ait oldukları diller nitelenirken sıfatlara sırasıyla -ско ve -ски son ekleri getirilir. Турско – български речник 'Türkçeden Bulgarcaya Sözlük' ya da Българско – турски речник 'Bulgarcadan Türkçeye Sözlük' anlamındadır.

-ин: Örneğin; бабин 'büyük anneye ait' (бабина, -о, -и); бащин 'baba ile ilgili' (бащина, -о, -и); майчин 'anne ile ilgili' (майчина, -о, -и).

-ен: Bulgarcada en yaygın sıfat oluşturan son ektir. Teklik olmakla birlikte gramatik cinsiyet kategorisine ve çokluk biçimine göre sıfat -ен | -на, -но, -ни varyatlarıyla kullanılmaktadır. Bu tarzdaki oluşumlarda bu eklerin öncesindeki ses ünsüzdür. Örneğin; бавен 'ağır, yavaş' (бавна, бавно, бавни); важен 'önemli, nüfuzlu' (важна, важно, важни); забележителен 'meşhur, güzide, dikkate değer' (забележителна, забележително, забележителни); логичен 'mantıklı, mantıklı' (логична, логично, логични); мазен 'yağlı, kirli, yarışkan' (мазна, мазно, мазни).

Bu tarzda oluşan sıfatlarda, varyantların (-ен | -на, -но, -ни) önündeki ses biçimlenmede oldukça önemlidir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, bu eklerin önündeki sesler ünsüzlerden oluşmaktadır. Lakin, bu eklerin öncesindeki sesler ünlü de olabilir. Böylesi bir durumda, dişil / orta cinslerde ve çokluk biçimde bu eklerle (-на, -но, -ни) sıfatta bulunan ünlü ses arasına daima yumuşak ses olan /й/ ünsüzü getirilir (-йна, -йно, -йни). Örneğin; безброен 'sayısız, pek çok' (безбройна, безбройно, безбройни); безкраен 'sonsuz, sınırsız' (безкрайна, безкрайно, безкрайни); обичаен 'ananevi, adet olmuş' (обичайна, обичайно, обичайни); спокоен 'rahat, durgun, kaygısız' (спокойна, спокойно, покойни).

Söz konusu son ek (-ен) varlığını koruyarak, teklik olarak gramatik cinsiyet kategorisine ve çokluk biçime göre, diğer son ekli sıfatlarda olduğu gibi, sıfatı oluşturabilmektedir (-ена, -о, -и). Bu durumla, daha dar alanda karşılaşılmaktadır. Örneğin; болезнен 'hastalıklı, zayıf, acıtan' (болезне~~на~~, -

о, -и); величествен *'azametli, heybetli, ulu'* (величествена, **-о, -и**); дървен *'oduna ait, odundan yapılmış'* (дървена, **-о, -и**); солен *'tuzlu'* (солена, **-о, -и**).

Bulgarcada *-ен* ya da *-ски* son ekleri aynı isimlerden iki farklı biçimde (*-ичен / -ически*) ve anlamda sıfat oluşturabilirler (Stoyanov, 1977, s. 250). *-Ически* son eki bağıntılı sıfatlar oluştururken, *-ичен* son eki nitelik sıfatlarını oluşturmaktadır (Stoyanov, 1977, s. 250). Örneğin; *практична жена 'pratik kadın'* (nitelik sıfatı) - *практически задачи 'uygulamalı vazifeler'* (bağıntılı sıfat); *педагогичен такт 'pedagojik ölçü'* (nitelik sıfatı) - *педагогическа литература 'pedagojik edebiyat'* (bağıntılı sıfat) (Stoyanov, 1977, s. 250).

Türkçeden Bulgarcaya geçen isimlerden sıfat türetirken de *-ен* ve *-ски* son eklerinden yararlanır: Örneğin; *кахър 'kahır'* (eril isim) – *кахърен 'kahırlı, üzüntülü'* (sıfat); *мерак 'merak, istek'* (eril isim) – *мераклийски 'meraklı'* (sıfat). Türkçe kökenli isimler, Bulgarcanın kendi dinamikleri doğrultusunda ve kendi kurallarına uygun sıfat olarak türetilmiştir. Bugün bu sıfatlar, Bulgarca sözlüklerde mevcut olup, özellikle de diyalektlerde ve konuşma dilinde kullanılmaktadır.

Sonu *-ен* ile biten eril sıfatların öncesinde /н/ ünsüzü varsa, diğer gramatik cinsiyet kategorilerinde (dişil ve orta cinsler) ve çokluk biçimde çift /н/ ünsüzü mevcut olur. Örneğin; *съвременен 'modern, çağdaş'* (eril), *съвременна* (dişil), *съвременно* (orta), *съвременни* (çoğul).

Aynı ismin farklı gramatik cinsiyet kategorisine ve anlama sahip olması sıfatın biçimlenmesinde de farklılığa yol açmaktadır. Örneğin; *мед 'bal'* ismi çoğulu olmayan eril isimdir. Aynı zamanda, *мед 'bakır'* ismi çoğulu olmayan dişil isimdir. Bu isimden sıfatın biçimlenmesi farklılık taşımaktadır. Örneğin; *меден 'bala ait, balla yapılmış'* (медена, **-о, -и**); *меден 'bakırdan yapılmış'* (медна, медно, медни). Eril cinsteki fark bulunmamakta olup, diğer gramatik cinsiyet kategorilerinde (dişil ve orta cinsler) ve çokluk açısından biçimlenmedeki farklılıktan ismin hangi anlamından sıfat özelliği kazandığı ve nasıl nitelediği belirginleşmektedir. Eril cinsteki her iki sıfatın biçimlenmede farklılaşmaması sorunu, belirlilik morfeminin devreye girmesiyle aşılabilir. Fakat bu tarzdaki sıfatlarda daha karmaşık tabloyla da karşılaşılabilir. Örneğin; *мина 'maden ocağı, mayın'* ismi dişil bir isimdir. Aynı sıfat iki farklı anlama gelmektedir. Bu isimden sıfatın biçimlenmesi farklılık taşımamaktadır. Örneğin; *минен 'madene ait, mayına ait'* (минна, минно, минни). Bu tarzdaki sıfatlardan biçimlenme yoluyla anlam tespit edilemez. Kullanılan ifade içinde anlam tespit edilebilir.

Bu bölümün sonuna doğru yaklaşmaktayken, şöyle bir soru yöneltelim: Sıfatların biçimlenmesi *sadece* son eklere mi bağlıdır? Sıfatlar, biçimlenirken sadece son ekleri kullanmazlar. Bulgarca fiillerde olduğu gibi, ön ekler (представки) alarak da biçimlenebilirler. Örneğin; кисел (-а, -о, -и) 'ekşi' – **възкисел** 'ekşimsi, mayhoş'; земен (-на, -но, -ни) 'toprağa, yere, araziye ait' – **приземен** 'zeminine ait'; силен (-на, -но, -ни) 'kuvvetli, güçlü' – **пресилен** (-а, -о, -и) 'büyütülmüş, abartılmış'; млад (-а, -о, -и) 'genç, dinç' – **премлад** 'pek genç'.

Sıfatlarda karşıt anlamı vermek için Yunancadan alıntılanmış bazı ön ekler de kullanılır: Örneğin; социален (-на, -но, -ни) 'sosyal' – асоциален 'asosyal'; морален (-на, -но, -ни) 'ahlaka ait, ahlaklı, ahlaki' – аморален 'ahlaksız'; научен (-на, -но, -ни) 'bilgiye ait, ilmî' – **антинаучен** 'gayriilmî, bilimsel esaslara dayanmayan'.

Bu bölümün sonunda, Bulgarcada sıfatların biçimlenmesinde meydana gelen ses değişimlerinden yola çıkarak, diğer morfolojik alanlardaki benzerliğe değineceğiz.

/я/ ünlüsünün çoklukta /е/ ünlüsüne dönüşmesi;

Örn: Бял 'beyaz' → бели (çoğul) *sıfat*

Място 'yer, mekân' → места (çoğul) *isim*

Живял 'yaşamış' (teklik / eril) → живели 'yaşamışlar' (çoğul) *bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili*

/е/ ünlüsünün dişil / orta cinslerde /я/ ünlüsüne dönüşmesi;

Örn: Верен (eril), **вярна** (dişil), **вярно** (orta), **верни** (çoğul) 'güvenilir, sadık' *sıfat*

Тесен (eril), **тясна** (dişil), **тясно** (orta), **тесни** (çoğul) 'dar' *sıfat*

Техен (eril), **тяхна** (dişil), **тяхно** (orta), **техни** (çoğul) 'onlara ait' *iyelik zamiri*

Sıfatı oluşturan -ен eki ya da /н/ ünsüzü öncesinde ünlü ses varsa, dişil/ orta cinslerde ve çokluk biçimde /й/ ünsüzünün gelmesi;

Örn: Таен (eril), **тайна** (dişil), **тайно** (orta), **тайни** (çoğul) 'gizli, esrarlı' *sıfat*

Неин (eril), **нейна** (dişil), **нейно** (orta), **нейни** (çoğul) 'onun (kadın için)' *iyelik zamiri*

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere, Bulgarcanın farklı morfolojik alanlarında aynı ses olaylarının meydana gelmesi, Bulgarcanın fonetiğinin sistemli ve bütüncül olduğuna kanıttır.

3. Bulgarcada Sıfatların Derecelendirilmesi

Sıfatlar, varlığın / ismin niteliklerini doğrudan ya da karşılaştırma ve benzetme yoluyla başka varlıkların nitelikleriyle ortaya koyabilmektedir (Korkmaz, 2014, s. 363). Bulgarcada gramer şekillerini oluşturan bölümcükler (по-, най-) ya da edatlar (като) yardımıyla varlığın özellikleri mukayese edilebilir. Bulgarcada *като* edatı *gibi* anlamına gelmektedir. Söz konusu edatla iki farklı varlık ya da nesne ile benzer özellikleri üzerinden bağlantı kurulur ve eşitlik sağlanır.

Örn: (9) Бяла риза като сняг 'Kar gibi beyaz gömlek'

Kar ve gömlek iki farklı isimdir. Beyaz sıfatı (бял), gömleği (риза) nitelemektedir. Gömlek sözcüğü Bulgarcada dişil olduğundan sıfat da dişildir. *като* edatıyla kar ismi ile benzer özellik üzerinden bağlantı kurulmuştur. Gömlek ve kar kavramlarının her ikisi de beyazdır. Gömleğin beyazlığı karın beyazlığına eşittir.

Bulgarcada *по-* bölümcüğü *daha* anlamına gelmektedir. Söz konusu bölümcükle en az iki farklı varlık ya da nesne birbiriyle mukayese edilir, pozitif ya da negatif olarak farklılık ortaya konur. Sonuç olarak bir tarafın üstünlüğü vardır. Bu üstünlük son derecede değildir.

Örn: (10) Преживяваме една по-сушава година
Daha kurak bir yıl geçiriyoruz

Kurak sıfatı (сушав), yıl (година) nitelemektedir. Yıl sözcüğü Bulgarcada dişil olduğundan sıfat da dişildir. *По-* bölümcüğüyle kurak sıfatı içinde bulunulan yılla, önceki yılları mukayese etmektedir. Negatif yönde farklılık ortaya konulmaktadır. Kuraklık geçen yıllara göre artmış ve üstünlük taşımaktadır. Ters açıdan açıklayacak olursak, geçen yıllar daha fazla yağış olmuş, yağış açısından geçen yıllar üstünlük taşımaktadır. Bu üstünlük gelecek yıllarda değişime açıktır.

Bulgarcada *най-* bölümcüğü *en* anlamına gelmektedir. Sıfatın en üstünlük derecesidir. Türkçede *en* zarfının tek başına anlamı olmayıp, eklendiği sıfatın önünde bir anlam kazanmaktadır (Korkmaz, 2014, s. 368). Söz konusu bölümcükle mukayese edilir; pozitif ya da negatif olarak farklılık en son derecede ortaya konduğundan söz konusu sınırın ötesi / üstü bulunmamaktadır.

Örn: (11) Да, сватбеният ден е най-важен в живота на едно момиче и затова... (Pelin, 1965, s. 192).

“Evet, düğün günü, bir genç kızın yaşamında en önemli gündür. Onun için...” (Acaroğlu, 2003, s. 141)

Önemli sıfatı (важен), düğün gününü (сватбеният ден) nitelemektedir. Gün sözcüğü Bulgarca da eril olduğundan sıfat da erildir. *Най-* bölümcüsüyle bir genç kızın yaşamındaki en önemli gün, yaşamındaki diğer tüm günlerle mukayese edilmektedir. Ortaya konulan pozitif yöndeki farklılık en son derecede gerçekleşmektedir. Bu sınır değişime kapalı olduğundan, ötesi ya da daha üstü bulunmamaktadır.

İfadede vurgulu olan her iki bölümcük (*по-*, *най-*) de, bağlı olduğu sıfata yazıda küçük çizgiyle bağlanır (Yenisoy ve Süleymanoğlu, 2014, s. 60). Örneğin; *по бялата риза* ‘beyaz gömleği üzerinde, beyaz gömleğinde’ ifadesinde ‘*по*’ sıfata bağlı olup (*бял*) derecelendirme yapmadığından, edattır.

4. Bulgarca Sıfatlarda Belirlilik Morfemlerinin Kullanılması

Bulgarca isimlerde olduğu gibi sıfatlarda da belirlilik morfemleri kullanılmaktadır. Sıfatların biçimlenmesindeki üç gramatik özellikten (teklik / çokluk, gramatik cinsiyet kategorisi ve belirlilik morfemleri) biridir. Böylece, ismi niteleyen sıfat tanımsız (неопределеност) konumdan tanımlı (определеност) konuma geçmiş olur. İsimlerle kullanılan belirlilik morfemleri aynıdır. Bir fark bulunmaktadır. İsimlerde kullanılan belirlilik morfemleri şöyledir: *-ът, -а, -ят, -я, -та, -то, -те, -та*. Sıfatlarda kullanılan belirlilik morfemleri ise şöyledir: *-ят, -я, -та, -то, -те*. Söz konusu belirlilik morfemlerinin kullanım kuralları her iki morfolojik alanda da aynıdır. Belirlilik morfemlerinin kullanım kurallarına ilişkin aşağıdaki *Tablo 1*’i inceleyelim.

Belirlilik Morfemi	Açıklama
-ят / -я	İsim ya da sıfat <i>teklik eril</i> cinste olmalıdır. İsmi ya da sıfatın özne konumunda olması / olmaması biçimlenmede etkilidir
-та	İsim ya da sıfat <i>teklik dişil</i> cinste olmalıdır. Bunun dışında, sadece isimlerde <i>orta</i> cinsten <i>çokluk</i> biçimde de kullanılır. İsmi ya da sıfatın özne konumunda olması / olmaması biçimlenmede etkili değildir
-то	İsim ya da sıfat <i>teklik orta</i> cinste olmalıdır. İsmi ya da sıfatın özne

	konumunda olması / olmaması biçimlenmede etkili değildir
-те	Sıfat <i>çokluk</i> biçimde olmalıdır. Bunun dışında, sadece isimlerde <i>eril</i> ya da <i>dişil</i> cinsten <i>çokluk</i> biçimde kullanılır. İsmi ya da sıfatın özne konumunda olması / olmaması biçimlenmede etkili değildir

Tablo 1: Belirlilik morfemlerinin kullanım kuralları

Örneğin; бял 'beyaz' sıfat → белият / белия (teklik / eril) → бялата (teklik / dişil) → бялото (teklik / orta) → белите (çokluk); голям 'büyük, ulu' sıfat → големият / големия (teklik / eril) → голямата (teklik / dişil) → голямото (teklik / orta) → големиите (çokluk); близък 'yakın' sıfat → близкият / близкия (teklik / eril) → близката (teklik / dişil) → близкото (teklik / orta) → близките (çokluk); верен 'güvenilir, sadık' sıfat → верният / верния (teklik / eril) → верната (teklik / dişil) → верното (teklik / orta) → верните (çokluk); спокоен 'sakin' sıfat → спокойният / спокойния (teklik / eril) → спокойната (teklik / dişil) → спокойното (teklik / orta) → спокойните (çokluk).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, Bulgarca'da çokluk biçimdeki sıfat tanımsızlıkta *-и* çokluk ekini alır ve *-те* belirlilik morfemiyle tanımlı hâle gelir. Bulgarca'da teklik eril biçimdeki sıfatlar, tanımlı hâle gelmek için /и/ ünlü sesiyle genişletilir ve *-ят* / *-я* belirlilik morfemlerini alırlar. Sonuç olarak, Bulgarca'da teklik eril biçimdeki ya da çokluk biçimdeki sıfatlar belirlilik morfemlerini alırken oluşum açısından benzerlik gösterse de, bu benzerlik zahirîdir. Oluşum aşamaları açısından gerçekte böyle bir benzerlik yoktur.

Örn: (12) Дъщерята ми си обува червените обувки

Kızım kırmızı ayakkabılarını giyiyor

Yukarıdaki örnekte, ayakkabılar (обувки) ismi çoğuldur. İsmi niteleyen kırmızı (червен) sıfattır ve isme göre biçimlenmiştir. İsim çoğul olduğundan sıfat da çoğul olmuştur (червени). İfadede söz konusu olan, bilinen, kızıma ait olan belli kırmızı ayakkabılar işaret edildiğinden; isme gelen belirlilik morfemi sıfata gelmiştir.

Sıfatlarda olduğu gibi, belirlilik morfemleri sıfat-fiillerde (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri- минало несвършено деятелно причастие hariç) de kullanılmaktadır.

5. Bulgarcada Sıfat-Fiiller

Bulgarcanın fiil çekim sistemi çekimli ve çekimsiz eylem olarak ikiye ayrılmaktadır. Çekimli eylemler üç çekim kategorisinde zamansal olarak belli ses kuralları çerçevesinde meydana gelmektedir. Bulgarcada merkez konumdaki zaman, fiilin girdiği üç çekim kategorisinden birinin belirlendiği şimdiki zamandır. Çekimli eylemler kişi ve sayı bakımından tanımlanabilmektedir (лични-финитни форми на глагола). Bunun karşıtı olan çekimsiz eylemler, kişi ve sayı bakımından tanımlanamayan biçimdir (нелични-нефинитни форми на глагола). Çekimsiz eylemler sıfat-fiil (причастие), zarf-fiil (деепричастие) ve isim-fiilden (отглаголно съществително име) oluşmaktadır. Konumuz gereği, sıfat-fiilleri incelediğimizde, varlıkları nitelediklerinden sıfat gibi; lakin özne, nesne, tümleç olarak yan önerme kurduklarından fiil gibi olduklarını tespit ederiz (Gencan, 2007, s. 434).

Bulgarcada sıfat-fiiller dört türdür: Şimdiki zaman etken sıfat-fiili (сегашно деятелно причастие), bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало свършено деятелно причастие), bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (минало несвършено деятелно причастие), geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (минало страдателно причастие). Bulgarcadaki sıfat-fiil türleri görüldüğü üzere, zaman olarak şimdiki ve geçmiş zaman karşıtılığı, çatı olarak ise aktif ve pasif karşıtılığı üzerine kuruludur (Stambolieva, 2008, s. 181). Geçmiş zamanlarda görünüş karşıtılığı da mevcuttur.

Bulgarcada sıfat-fiiller iki morfolojik alanın birleşmesi ile her iki alandan alt başlıkları üzerinde barındırmaktadır. Sıfatların oluşumuna baktığımızda; teklik / çokluk, cinsiyet, tanımlılık ve derecelendirme bakımından oluşmaktadır. Fiillerin oluşumuna baktığımızda ise; zaman, şahıs, teklik / çokluk, çatı ve görünüş bakımından oluşmaktadır. Sıfat-fiillerde teklik / çokluk, cinsiyet, tanımlılık bulunmasına rağmen; derecelendirme mevcut değildir. Sıfat-fiillerde zaman (şimdiki-geçmiş zamanlar), çatı (etken-edilgen) ve görünüş (bitmemiş-bitmiş) bulunmaktadır. Bulgarcadaki sıfat-fiillerde görünüşün üstlendiği görev iki geçmiş zamanı ayırmak dışında (bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili); fiilin şimdiki zamanda birinci teklik şahsa göre olan biçimine, yani merkezine dönerek, fiil çiftinin seçilmesinde ve anlamında da mevcuttur.

Şimdi, şöyle bir soru yöneltelim: Bulgarcada, zaman ve görünüş sıfat-fiil oluşumunda etkili ise, ikisine de bağlı olan çekim bu oluşumda hangi konumdadır? Bulgarcada fiilin, şimdiki zamanda belli ses özelliklerine göre çekim kategorisinde yerini alması ve genellikle üçüncü çekimdeki fiillerin bitmemiş görünüşte olması (-вам, -ам, -ям son ekli fiiller genellikle bitmemiş görünüştedir) bu bağı ortaya koymaktadır. Aslında her ne kadar çekimsiz eylemler konusunu inceleysek de, çekimsiz eylemin oluşumunda da çekim için içindedir. Çekim biçimlenmede etkili olup, kişi ve zamanla bağlantısı yoktur. Aşağıdaki *Tablo 2*'yi inceleyelim.

Çekimsiz Eylem	I. Çekim	II. Çekim	III. Çekim
sıfat-fiil- şimdiki zaman etken sıfat-fiili	-ящ, -ащ, -ещ		-щ
zarf-fiil	-ейки		-йки
isim-fiil -не son takısı için	-ене		-не
isim-fiil -ние son takısı için	-ние	-ение	-ние

Tablo 2: Çekimsiz eylemlerin çekim özelliğine göre oluşması

Yukarıdaki tabloda, Bulgarcada çekimsiz eylemlerin sonuna gelen son eklerin, fiilin çekim özelliğine göre belirlendiği ve çekimsiz eylemleri oluşturduğu görülmektedir. Bulgarcada sıfat-fiil türlerinin oluşum özellikleri de şöyledir:

- Şimdiki zaman etken sıfat-fiili: Sadece bitmemiş görünüşteki fiillerle oluşturulabilir. Çağdaş Bulgar konuşma dilinde mevcut olmadığından, bu kalıp Çağdaş Bulgar edebî diline Rusçanın ve Kilise Slavcanın etkisiyle girmiştir (Stoyanov, 1977, s. 409). Bu tarzdaki sıfat-fiiller, Türkçede '-an, -en' eklerinin işlevine denktir. Oluşumları, bitmemiş görünüşteki fiilleri bitmemiş geçmiş zamanın birinci teklik şahsına (аз / ben) göre çekimlemek ve geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-щ] ekini eklemektir. Örneğin; пиша 'yazmak' I. Çekim → пишех 'yazıyordum, yazardım' bitmemiş geçmiş zaman → пишеш 'yazan' şimdiki zaman etken sıfat-fiili; мълча 'susmak' II. Çekim → мълчах 'susuyordum, susardım' bitmemiş geçmiş zaman → мълчащ 'susun' şimdiki zaman etken sıfat-fiili; слушам 'dinlemek' III. Çekim → слушах 'dinliyordum, dinlerdim' bitmemiş geçmiş zaman → слушащ 'dinleyen' şimdiki zaman etken sıfat-fiili.

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilini zamana göre çekimlemeden oluşturmak için diğer yol, fiilin son ünlülerindeki vurguya yöneliktir. Birinci çekimde vurgu sondaki ünlü üzerinde ise, bu ünlünün yerine [-ящ] eki getirilir. Örneğin; четá 'okumak' I. Çekim → четящ 'okuyan' şimdiki zaman etken sıfat-fiili. İkinci çekimde vurgu sondaki ünlü üzerinde ise, bu ünlüden sonra [-щ] eki getirilir. Örneğin; мълчá 'susmak' II. Çekim → мълчáщ 'susun' şimdiki zaman etken sıfat-fiili. Vurgu her iki çekimde de sondaki ünlüler üzerinde değılse, bu ünlüler yerine [-ещ] eki getirilir. Örneğin; пиша 'yazmak' I. Çekim → пишещ 'yazan' şimdiki zaman etken sıfat-fiili; говоря 'konuşmak' II. Çekim → говорещ 'konuşan' şimdiki zaman etken sıfat-fiili.

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilini oluşturmak için kullanılan [-щ] eki teklik / çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun getirilir. Örneğin; пишещ (eril), пишеща (dişil), пишещо (orta), пишещи (çoğul); говорещ (eril), говореща (dişil), говорещо (orta), говорещи (çoğul); слушащ (eril), слушаща (dişil), слушащо (orta), слушащи (çoğul).

Şimdiki zaman etken sıfat-fiilleri belirlilik morfemleri alabilirler. Örneğin; пишещия (eril, tekil, tamamlık), пишещият (eril, tekil, özne), пишещата (dişil, tekil), пишещото (orta, tekil), пишещите (çoğul) → (söz konusu olan (belli) yazan).

Yazım kuralları açısından şimdiki zaman etken sıfat-fiillerinin biçimlendirilmesinde en yaygın hatalar, не olumsuzluk bölümcüğünün ayrı yazılması ve ses değışimlerinin meydana getirilmesidir. Aslında, не olumsuzluk bölümcüğü daima şimdiki zaman etken sıfat-fiiline birleşik yazılır. Örneğin; незнаещи 'bilmeyen(ler)'. Şimdiki zaman etken sıfat-fiilinin teklik / çokluk biçimlenmesinde de herhangi bir ses değışimi meydana gelmez. Örneğin; четящ (teklik) → четящи (çokluk).

- Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili: Geçmişte meydana gelmiş eylem sonucunda kanıta dayalı eylemin belirsiz bir varlık (özne) tarafından gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca, isimle birlikte uygun tanım da gerçekleştirebilmektedir. Fiil çiftlerinin bitmiş görünüşünden oluştuğı gibi, çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiillerden de oluşabilmektedir. Bu tarzdaki sıfat-fiiller, Türkçede {-mXş} ekinin işlevine denktir. Oluşumlarında, fiiller bitmiş geçmiş zamanda birinci teklik şahsa (аз / ben) göre çekimlenir ve geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-л] eki getirilmektedir. Örneğin; пиша 'yazmak' I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → писах 'yazdım' bitmiş geçmiş zaman → писал 'yazmış' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili; кажа 'söylemek' I. Çekim, çifti olan (казвам) bitmiş görünüşte

→ казах 'söyledim' bitmiş geçmiş zaman → казал 'söylemiş' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili.

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilini oluşturmak için kullanılan [-л] eki teklik / çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun getirilir. Örneğin; писал (eril), писала (dişil), писало (orta), писали (çoğul); говорил (eril), говорила (dişil), говорило (orta), говорили (çoğul); слушал (eril), слушала (dişil), слушало (orta), слушали (çoğul). Bu oluşumda ses değişimleri meydana gelir. Teklikte [-л] eki öncesinde /я/ ünlüsü bulunuyorsa (bu aynı zamanda *değişen /я/ ünlüsüdür*); çoklukta söz konusu /я/ ünlüsü, /e/ ünlüsüne dönüşmektedir. Örneğin; изгорял 'yanmış' (eril, teklik), изгоряла (dişil, teklik), изгоряло (orta, teklik), изгорели (çoğul).

Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri, isme yönelik tanımlama görevi üstlendiklerinde belirlilik morfemi alabilirler. Örneğin; писалдия (eril, tekil, tamamlık), писалдиат (eril, tekil, özne), писалдата (dişil, tekil), писалдото (orta, tekil), писалдите (çoğul) → (söz konusu olan (belli) *yazmış*). Teklik / çokluk ayırımında meydana gelen ses değişimi, belirlilik morfemlerinin kullanılmasında da görülmektedir. Sıfatlardaki oluşumla aynıdır. Çalışmamızda daha önceden belirttiğimiz gibi Bulgarcada teklik eril biçimdeki ya da çokluk biçimdeki sıfatlar belirlilik morfemlerini alırken oluşum açısından benzerlik göstermektedir. Belirlilik morfemi almadan önce teklik / çokluk ayırımında meydana gelen ses değişimleri bu duruma neden olmaktadır. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili oluşturulduktan sonra, teklik / çokluk biçiminde meydana gelen ses değişimleri, belirlilik morfemlerini aldıklarında da sıfatlardaki gibi meydana gelmektedir. Örneğin; изгоредия (eril, tekil, tamamlık), изгоредиат (eril, tekil, özne), изгоредата (dişil, tekil), изгоредото (orta, tekil), изгоредите (çoğul) → (söz konusu olan (belli) *yanmış*).

Bu tarzdaki sıfat-fiillerin, isme yönelik tanımlama görevi olduğu gibi, yüklem görevi de olabilir. Örneğin; изгорял хляб 'yanmış (yanık) ekmek' tanımlama görevindedir. *Nasil* ekmek, *yanmış* ekmek; изгоря 'yanmak, yanıp kül olmak' II. Çekim, çifti olan (изгарям) bitmiş görünüşte → изгорях 'yandı, yanıp kül oldum' bitmiş geçmiş zaman → изгорял 'yanmış' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili. Örneğin; на лъжеца къщата му изгоряла, никои не повярвал 'yalancının evi yanmış, hiç kimse ona inanmamış' yüklem görevindedir. Ev yanmıştır, eylem gerçekleşmiştir.

Yazım kuralları açısından bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiillerinin biçimlendirilmesinde en yaygın hatalar, *değişen /я/ ünlüsünü çokluk biçimde /e/ ünlüsüne dönüştürmemek*, belirlilik morfemlerinin söz konusu sıfat-fiilin üstlendiği göreve göre kullanılması ya da kullanılmaması ve *не* olumsuzluk bölümcüğünün söz konusu sıfat-fiilde üstlendiği göreve göre ayrı ya da birleşik yazılmasından oluşmaktadır. Bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri, tanımlama görevi üstlendiğinde *не* olumsuzluk bölümcüğü *birleşik* yazılır. Örneğin; зря ‘*olgunlaşmak, olmak* (meyve, bitki için)’ I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → зрях ‘*olgunlaştım*’ bitmiş geçmiş zaman → зрял ‘*olgunlaşmış, olmuş*’ bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili → зредият (eril, tekil, özne) → незрял (tekil) / незрели (çoğul). Belirlilik morfemi ile kullanılmış ve *не* olumsuzluk bölümcüğü *birleşik* yazılmışsa, söz konusu sıfat-fiil *tanımlama* görevindedir. Aksi takdirde, söz konusu sıfat-fiil *yüklem* görevinde ise, belirlilik morfemi kullanılmaz ve *не* olumsuzluk bölümcüğü *ayrı* yazılır.

- Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili: Eski Bulgarcada bulunmamaktadır. Bulgarcanın fiil sistemine sonradan dâhil olmuştur. Bu biçimin Türkçenin etkisi altında duyulan (öğrenilen) fiil kipi ile bağlantılı olarak şekillendiği belirtilmektedir (Stoyanov, 1977, s. 414). Oluşumlarında, fiiller bitmemiş geçmiş zamanda birinci teklik şahsa (аз / ben) göre çekimlenir ve geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-л] eki getirilmektedir. Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili Türkçede şimdiki / geniş zamanın rivayetidir (-yormuş, -armış, -ermiş).

Örneğin; пиша ‘*yazmak*’ I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → пишех ‘*yazıyordum, yazardım*’ bitmemiş geçmiş zaman → пишел ‘*yazıyormuş, yazarmış*’ bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili; кажа ‘*söylemek*’ I. Çekim, çifti olan (казвам) bitmiş görünüşte → кажех ‘*söylüyordum, söyledim*’ bitmemiş geçmiş zaman → казал ‘*söylüyormüş, söylemiş*’ bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili.

Fiil çiftlerinin bitmemiş ya da bitmiş görünüşünden oluştuğu gibi, çifti olmayan bitmemiş görünüşteki fiillerden de oluşabilmektedir. Fakat, gerek temelde bitmiş görünüşteki fiile süreklilik kazandırarak fiilin ana yapısına ters olması, gerekse bitmemiş görünüşteki fiillerde hem bitmiş / bitmemiş geçmiş zamanlar hem de bu tarz doğrultusunda oluşan sıfat-fiiller arasında biçimsel ayrımın ortadan kalkması sorun yarattığından; özellikle, çifti olan fiillerde bitmemiş görünüşten oluşması makuldür.

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilini oluşturmak için kullanılan [-л] eki teklik / çokluk göz önünde bulundurulur ve gramatik cinsiyet

kategorisine uygun getirilir. Örneğin; *пишел* (eril), *пишела* (dişil), *пишело* (orta), *пишели* (çoğul); *говорел* (eril), *говорела* (dişil), *говорело* (orta), *говорели* (çoğul); *слушал* (eril), *слушала* (dişil), *слушало* (orta), *слушали* (çoğul). Görüldüğü üzere, *слушам* ‘dinlemek’ anlamına gelen fiil III. çekimdedir ve bitmiş / bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiillerinde biçimlenmesi aynıdır. Bu fiil, ikinci teklik şahıs (ти / sen) ve üçüncü teklik şahısta (той, тя, то / o) bitmiş geçmiş zamanda ‘*слуша*’ bitmemiş geçmiş zamanda ‘*слушаше*’ olması dışında, geriye kalan şahıs zamirlerinde iki geçmiş zamanda da aynı biçimlenmektedir. III. çekimli fiillerin tamamında, I. çekimli (умра ‘ölmek’) ve II. çekimli (мълча ‘susmak’) fiillerde daha dar alanda aynı biçimlenme sorunuyla karşılaşmaktadır.

Bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilleri, isme yönelik tanımlama görevi üstlenmediklerinden, belirlilik morfemleriyle kullanılmazlar. Bu özellikleriyle diğer sıfat-fiil türlerinden ayrılmaktadırlar. Bu tarzdaki sıfat-fiiller *sadecce* yüklem görevindedir.

Örn: (13) *той всяко лято живеел на село* (Paşov, 1999, s. 202)

O, her yaz köyde yaşıyormuş / yaşarmış

Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili yüklem görevindedir. Geniş zamanda gerçekleşen eylem rivayet biçiminde anlatılmaktadır. Biçimlenme şöyle gerçekleşmiştir: *Живея* ‘yaşamak’ I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → *живеех* ‘yaşıyordum, yaşardım’ bitmemiş geçmiş zaman → *живеед* ‘yaşıyormuş, yaşarmış’ bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili.

Bu oluşumda da ses değişimleri meydana gelir. Teklikte [-л] eki öncesinde /я/ ünlüsü bulunuyorsa (bu aynı zamanda *değişen* /я/ ünlüsüdür); çoklukta söz konusu /я/ ünlüsü, /e/ ünlüsüne dönüşmektedir. Örneğin; *четял* ‘okuyormuş, okurmuş’ (eril), *четяла* (dişil), *четяло* (orta), *четели* (çoğul).

Yazım kuralları açısından bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiillerinin biçimlendirilmesinde dikkat edilecek husus, *не* olumsuzluk bölümcüğünün ayrı yazılmasıdır. Fakat, bazı durumlarda *не* olumsuzluk bölümcüğü fiil ile birleşmiş ve kalıplaşmış, söz konusu bölümcük olmadan fiilin olumlu kullanımının olmadığı durumlarda; bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinin biçimlendirilmesinde, *не* olumsuzluk bölümcüğü *birleşik* yazılır. Örneğin; *ненавиждам* ‘nefret etmek’ → *ненавиждад* ‘nefret ediyormuş / edermiş’ (Stoyanov, 1977, s. 415).

• Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili: Eski Bulgarca döneminde oldukça geniş bir kullanım alanına sahip çok eski bir fiil biçimidir (Paşov, 1999, s. 203). Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilini diğer sıfat-fiil türleri ile karşılaştırdığımızda, sıfatların kullanımına anlam açısından en yakın sıfat-fiil türüdür (Paşov, 1999, s. 205). Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilleri, bitmiş geçmiş zamana göre biçimlenirler. Geçmiş zaman ekinin [-x] yerine [-н] veya [-т] ekleri getirilmektedir. Aşağıdaki *Tablo 3*'ü inceleyelim.

Geçmiş Zaman Edilgen Sıfat-Fiili	Bitmiş Geçmiş Zaman	Такı
-н, -на, -но, -ни	-ох	-ен
	-кох	-чен
	-ах	-ан
	-ях	-ян
	-их (2. Çekim)	-ен
-т, -та, -то, -ти	-нах	-нат
	-ех	-ет
	-ух	-ут
	-их (1. Çekim)	-ит

Tablo 3: Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinde eklerin biçimlenmesi

Örneğin; пека 'pişirmek' I. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → пекох 'pişirdim' bitmiş geçmiş zaman → печен 'pişirilmiş' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili; говоря 'konuşmak' II. Çekim, çifti olmayan bitmemiş görünüşte → говорих 'konuştum' bitmiş geçmiş zaman (bu fiil şimdiki zamanda II. çekimdedir, bu yüzden [-т] eki ve varyantları olamaz) → говорен 'konuşulmuş' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili; взема 'almak, kabul etmek' I. Çekim, çifti olan (вземам / взимам) bitmiş görünüşte → взех 'aldım, kabul ettim' bitmiş geçmiş zaman → взет 'alınmış, kabul edilmiş' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili.

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilini oluşturmak için kullanılan [-н] veya [-т] ekleri teklik / çokluk göz önünde bulundurularak ve gramatik cinsiyet kategorisine uygun getirilir. Örneğin; печен (eril), печена (dişil), печено (orta), печени (çoğul); взет (eril), взета (dişil), взето (orta), взети (çoğul).

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilleri, başka bir yarıya ya da öğeye gerek duymadan isme paralel şekillenerek, bağımsız kullanım oluşturabilmektedir. Örneğin; укрити пари 'saklı paralar'; отворена врата 'açık kapı'. Oluşumları şöyle sıralanır: Укрія 'saklamak, gizlemek' I. Çekim → укрих 'sakladım, gizledim' bitmiş geçmiş zaman → укрит geçmiş zaman

edilgen sıfat-fiili (bu fiil şimdiki zamanda I. çekimdedir, bu yüzden [-н] eki ve varyantları olamaz) → nitelediği ismin teklik / çokluk açısından değerlendirilmesi (пари 'paralar' çoğul); отворя 'açmak' II. Çekim → отвориx 'açtım' bitmiş geçmiş zaman → отворен geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (bu fiil şimdiki zamanda II. çekimdedir, bu yüzden [-т] eki ve varyantları olamaz) → nitelediği ismin teklik / çokluk açısından değerlendirilmesi (врата 'kapı' tekil) → tekil biçimde gramatik cinsiyet kategorisi açısından uyum (врата dişil).

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilleri, isme yönelik *tanımlama* görevi üstlendiklerinde belirlilik morfemi alabilirler. Örneğin; печения (eril, tekil, tamamlık), печеният (eril, tekil, özne), печената (dişil, tekil), печеното (orta, tekil), печените (çoğul) → (söz konusu olan (belli) *pişirilmiş*); взетия (eril, tekil, tamamlık), взетият (eril, tekil, özne), взетата (dişil, tekil), взетото (orta, tekil), взетите (çoğul) → (söz konusu olan (belli) *alınmış, kabul edilmiş*). Bu oluşumda ses değişimleri meydana gelir. Bitmiş geçmiş zamanda fiilin tabanında /я/ ünlüsü bulunuyorsa (bu aynı zamanda *değişen /я/ ünlüsüdür*); çoklukta söz konusu /я/ ünlüsü, /е/ ünlüsüne dönüşmektedir. Örneğin; живян 'yaşanmış' (eril), живяна (dişil), живяно (orta), живени (çoğul). Bu tarzdaki sıfat-fiillerde belirlilik morfemlerini aldıklarında, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiilinde olduğu gibi, ses değişimleri meydana gelmez. Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilinde ses değişimleri teklik / çokluk açısından meydana gelmektedir. Örneğin; пея 'şarkı söylemek' I. Çekim, → пях 'şarkı söyledim' bitmiş geçmiş zaman → пян / пят (Bulgarcada şimdiki zamanda sonu -ея ile biten fiillerden *bazılarında* her iki ek de kullanılabilir) 'şarkı söylenilmiş, söylenmiş' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (tekil) → пени / пети geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (çoğul) → пания(т) / пятия(т) geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (söz konusu olan (belli) → пял 'şarkı söylemiş' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (tekil) → пели bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (çoğul) → пелия(т) bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (söz konusu olan (belli); живея 'yaşamak' I. Çekim, → живях 'yaşadım' bitmiş geçmiş zaman → живян 'yaşanılmış, yaşanmış' geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (tekil) → живени geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (çoğul) → живения(т) geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (söz konusu olan (belli) → живял 'yaşamış' bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (tekil) → живели bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (çoğul) → живелия(т) bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili (söz konusu olan (belli)).

Geçmiş zaman edilgen sıfat-fiilleri, edilgen çatılı fiilin oluşumunda *yüklem* görevi üstlenebilir. Bu görev için, zamana uygun yardımcı fiile ihtiyaç duyulduğundan bağımlı kullanım oluşturmaktadır.

Örn: (14) тази работа беше укрита от мене
Bu iş benden gizlendi

Yukarıdaki örnekte, geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili (укрита) geçmiş zaman yardımcı fiili (беше) ile kullanılmıştır. Söz konusu sıfat-fiil, biçimlenme açısından aynı aşamalardan geçmiş ve zamana gönderme yapmak için yardımcı fiile ihtiyaç duyulmuştur.

Yazım kuralları açısından geçmiş zaman edilgen sıfat-fiillerinin biçimlendirilmesinde dikkat edilecek husus, *не* olumsuzluk bölümcüğünün *birleşik* yazılmasıdır. Örneğin; **нечетен** 'okunmamış'; **неписан** 'yazılmamış'; **незасегнат** 'dokunulmamış'.

Eski Bulgarcada var olan, lakin zamanla kaybolan eski sıfat-fiil türünün izleri Modern Bulgar Edebî Dilinde görülmektedir (Barbolova, 1997, s. 176). Bu türün adı şimdiki zaman edilgen sıfat-fiilidir (сегашно страдателно причастие). Bu türdeki sıfat-fiiller *-ви, -им, -аем, -уем* son ekleriyle oluşmaktadır. Modern Bulgarcada tam eş değeri olmasa da, bitmemiş görünüşteki fiillerden oluşarak, geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili şimdiki zaman edilgen sıfat-fiilinin yerini almıştır (Barbolova, 1997, s. 177). Örneğin; **бивши** 'eski, bir zamanki'; **печеливши** 'kazanmış'; **търпим** 'dayanılabilir'; **разбираем** 'anlaşılır, anlaşılabilir'; **наказуем** 'cezalandırılabilir'. Modern Bulgar Edebî Dilinde şimdiki zaman edilgen sıfat-fiilinin olumsuz biçimleri çok yaygın kullanılmaktadır: Örneğin; **неуморим** 'yorulmak bilmeyen, yorulmaz'; **неуязвим** 'yara almaz'; **неутешим** 'teselli edilmez'; **неутолим** 'teskin edilemez'.

Sonuç

Bulgarcada sıfatlar, isimlerin özelliklerine göre biçimlenmektedir. Sıfatın biçimlenmesinde öncelik ismin teklik ya da çokluk tespitinin yapılmasıdır. İsmi çokluk olduğu biçimde sıfat tek bir biçimde çoğullaşmaktadır. İsmi teklik biçiminde ise, gramatik cinsiyet kategorisi devreye girmektedir. Sıfat, ismin gramatik cinsiyet kategorisine göre biçimlenmektedir. Böylece, tek başlarına kullanılmayan sıfatlar, isimle birlikte kullanıldıklarında ismin biçimine tam anlamıyla uyum göstermektedir.

Sıfatlardaki değişimlerin kontrol edilmesinde üç gramatik kategori rol oynamaktadır. Bu kategori teklik / çokluk, cinsiyet ve tanımlanma; yani belirlilik morfemi almak olarak sıralanır.

Türkçe ile Bulgarcadaki sıfatları karşılaştırdığımızda, Türkçede sıfatların nitelik ve belirtme sıfatları olmak üzere iki gruba ayrıldığını görmekteyiz. Nitelik sıfatları türlü dış ve iç özellikleri bildirir; belirtme sıfatları ise ismin işaret etme, sayı ya da miktarını göstermektedir (Korkmaz, 2014, s. 356 ve 375). Türkçede sayı bildiren sözcükler ismin önünde olduklarından sıfat görevi yüklenmiş olurlar ve sıfat morfolojisi kapsamındadır (Korkmaz, 2014, s. 274). Bulgarcada ise sayılar ayrı bir morfolojik konudur. Bulgarcada ise sıfatların nitelik ve bağıntılı sıfatlar olmak üzere iki gruba ayrıldığını görmekteyiz. İki dildeki bu ayrılık biçimlenmede de söz konusudur. Türkçede çoğul ismi niteleyen ya da belirten sıfatlar teklik biçimde kullanılmaktadır. Bulgarcada ise ismin çoğul olması sıfatı da çoğul kılmaktadır.

Bulgarcada sıfatlar ve zarflar biçimlenmede birbirine benzer olduğundan tespit edilmeleri ya da tanımlanmaları zorluk taşıyabilir. Bu zorluk, sıfatın isimle, zarfların eylemle bütünleşmesi ile aşılabilmektedir.

Sıfatların son eklere göre biçimsel ya da nitelikleri, belirtileri, değerleri açısından anlamsal olarak tasnif etmek Bulgarcada sıfatların öğrenilmesini oldukça kolaylaştıracaktır. Bulgarcada gramer şekilleri oluşturan bölümcükler ya da edatlar aracılığıyla varlıklar birbirleriyle karşılaştırılabilmektedir. Bu karşılaştırmada, pozitif ya da negatif farklı ya da stabil değerler saptanabilecektir. Farklılığın derecesi üstünlük taşıdığına, sonrası mevcut olduğundan değişime açıktır. Farklılığın derecesinin üstü olmadığına, sonrası mevcut değildir ve bu yüzden de değişime kapalıdır.

Bulgarcada isimleri tanımlamak için kullanılan belirlilik morfemleri sıfatları tanımlamak için de kullanılmaktadır. İsimdeki belirlilik morfemi sıfatın kullanılmasıyla, sığata geçmektedir. Hem isimde hem de sığatta belirlilik morfemi kullanılmaz.

Bulgarcada çekimsiz eylemlerin biçimlenmesinde görünüş sınırlandırıcıdır. Söz konusu biçimlenmede, fiilin merkezdeki şimdiki zamanda elde ettiği çekim de belirleyici konumdadır. Çekimsiz eylemlerin alt kategorisini oluşturan sıfat-fiiller, sıfatlarda olduğu gibi, teklik / çokluk ve gramatik cinsiyet kategorisine göre oluşmaktadır. Belirlilik morfemleri sıfat-fiillerde (bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili hariç) de kullanılmaktadır. Bulgarcada sıfat-fiillerin üstlendikleri görevler, ses değişimleri, yazım kuralları açısından ortak noktalar mevcuttur. Şöyle ki, bitmiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili ve geçmiş zaman edilgen sıfat-fiili ismi

tanımlayabilir ya da yüklem görevinde olabilir. Tanımlama görevlerinde belirlilik morfeplerini alabilirler ve *ne* olumsuzluk bölümcüsü bu türdeki sıfat-fiillere *birleşik* yazılır. Yüklem görevlerinde belirlilik morfeplerini alamaz ve *ne* olumsuzluk bölümcüsü bu türdeki sıfat-fiillere *ayrı* yazılır. Söz konusu sıfat-fiillerde ses değişimleri gözlemlenmektedir.

Bulgarcada bir diğer sıfat-fiil türü olan, bitmemiş geçmiş zaman etken sıfat-fiili yüklem görevindedir. Bu nedenle de, belirlilik morfepleri ile kullanılmaz. Görüldüğü üzere, Bulgarcadaki oluşumlar birbirine sistemli bir biçimde bağlıdır. Bu türdeki sıfat-fiilde *ne* olumsuzluk bölümcüsü *ayrı* yazılır ve ses değişimleri gözlemlenmektedir. Şimdiki zaman etken sıfat-fiili kullanıldığında isim genişleme göstermektedir. Bu türdeki sıfat-fiiller tanımlama görevinde olduklarından, belirlilik morfeplerini alabilirler ve *ne* olumsuzluk bölümcüsü bu türdeki sıfat-fiillere *birleşik* yazılır. Söz konusu sıfat-fiilde ses değişimleri gözlemlenmez.

Bulgarcada teklik / çokluk, gramatik cinsiyet kategorisi ve belirlilik morfepleri öğrenilmeden sıfatlar biçimlendirilemez. Bu konuların öğrenilmesi isim morfolojik alanı kapsamındadır. Sıfat-fiillerin öğrenilmesi de fiil morfolojik alanı kapsamındadır. Bu üç morfolojik alana ister gramatik açıdan bakalım, ister pedagojik açıdan bakalım birbirine sıkı sıkıya bağlı olduklarını görmekteyiz.

Kaynakça

- Barbolova, Z. (1997). *Sivremenen Bilgarski Ezik- Morfolojiya*. Sofya.
- Boyaciev, T., Kutsarov, İ. ve Pençev, Y. (1999). *Sivremenen Bilgarski Ezik*. Sofya: İzdatelska Kışta 'Petır Beron'.
- Cömertel, S. (2018). *Bulgarca Fiillerin Çekim Sistemi*. Edirne: Ceren Yayıncılık.
- Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Paşov, P. (1999). *Bilgarska Gramatika*. Plovdiv: İzdatelska Kışta 'Hermes'.
- Paşova, M. (2014). *Gramatika na Sivremenniya Bilgarski Ezik*. Sofya: İzdatelstvo 'İztok-Zapad'.
- Pelin, E. (1965). *Razkazi / Silza Mladenova*. Sofya: Bilgarski Pisatel.
- Pelin, E. (2003). *Bir Türk Kadını Uğruna* (T. Acaroğlu, Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- Petrova, S., Tsankova, P., Kurteva, E., Tomova, K. ve İliev, İ. (2004). *Uçete Bilgarski Ezik (Nivo 1) Sofiyski Universitet 'Sv. Kliment Ohridski' Departament za Ezikovo Obuçenie -(İÇS)*. Sofya: İzdatelstvo 'D-r İvan Bogorov'.
- Stambolieva, M. (2008). *Building up Aspect: A Study of Aspect and Related Categories in Bulgarian, with Parallels in English and French (Contemporary Studies in Descriptive Linguistics)*. Peter Lang AG-International Academic Publishers.
- Stoyanov, S. (1977). *Gramatika na Bilgarskiya Knijoven Ezik - Fonetika i Morfolojiya (2. Baskı)*. Sofya: İzdatelstvo Nauka i İzkustvo.
- Süleymanoğlu Yenisoy, H. M., Süleymanoğlu, E. (2014). *Modern Bulgar Dili (1. Baskı)*. Ankara: Hatiboğlu Basım ve Yayım San. Tic. Ltd. Şti.